

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто наукові підходи до визначення поняття «фінансовий механізм». Розглянуто необхідність та визначено сутність фінансового механізму управління активами підприємств. Наведено його структуру та охарактеризовано основні складові. Визначено вимоги до фінансового механізму підприємства.

В статье рассмотрены научные подходы к определению понятия «финансовый механизм». Рассмотрена необходимость и определена сущность финансового механизма управления активами предприятий. Приведена его структура и охарактеризованы основные составляющие. Определены требования к финансовому механизму предприятия.

The article deals with scientific approaches to the definition of "financial mechanism." The necessity and the essence of the financial mechanism of asset management companies. The structure of the financial mechanism of the asset management company and describes its main components. The requirements of the financial mechanism of the enterprise.

Ключові слова: фінансовий механізм, активи, управління активами, грошові потоки.

Управління фінансовими ресурсами підприємства з позиції їх ефективного вкладення та раціонального використання потребує налагодження чіткої системи менеджменту. Важливим є формування конкретного фінансового механізму управління фінансами на кожному із підприємств як в цілому, так і в розрізі окремих об'єктів управління.

Основою функціонування підприємства виступає сформований обсяг його майна (активів). Тому на сучасному етапі розвитку підприємств необхідно чітко сформулювати поняття фінансового механізму управління активами підприємства, визначити його структуру та можливості використання для вітчизняних підприємств.

Теоретико-методологічні питання пов'язані із визначенням та побудовою фінансового механізму знайшли своє відображення у працях Г.О.Крамаренко, О.Є.Чорної, В.М.Опаріна, А.М.Поддєрьогіна, В.К.Сенчагов тощо. Водночас в економічній літературі не розкрито поняття та не наведено складові фінансового механізму управління саме активами підприємств, що потребує ретельного вивчення і дослідження даного питання.

Метою статті є визначення та характеристика складових фінансового механізму управління активами, який доцільно застосовувати у менеджменті активів вітчизняних підприємств.

Завдання дослідження:

- розкрити значення використання фінансового механізму управління активами в організації фінансової діяльності підприємства;
- дослідити наукові підходи до визначення поняття «фінансовий механізм»;
- обґрунтувати визначення «фінансового механізму управління активами підприємства»;
- визначити та охарактеризувати складові фінансового механізму управління активами підприємства.

У сучасних умовах господарювання необхідно усвідомлювати необхідність чіткої організації управління активами на вітчизняних підприємствах з обґрунтуванням конкретних можливостей та інструментів його здійснення. Тому управління активами підприємства потребує його всебічного дослідження, особливо в напрямку розробки та дослідження фінансового механізму здійснення такого управління у розрізі його складових.

Фінансовий механізм управління активами підприємства повинен розв'язувати комплекс проблем, які періодично виникають у процесі формування та використання майна підприємства, сприяти його ефективному використанню з метою розвитку підприємства та збільшення його ринкової вартості. Адже формування та ефективне, раціональне використання активів підприємства може бути забезпечене відповідним чітко розробленим механізмом, що ґрунтується на відповідних елементах, які і визначають способи управління активами, відповідні важелі та інструменти, за допомогою яких здійснюється менеджмент, а також суб'єктів управління.

В економічній літературі поняття "фінансовий (фінансово-кредитний) механізм" використовується досить широко. Але єдиної думки щодо його визначення та його складових не існує. Серед розмаїття визначень і підходів вчених та практиків до поняття "фінансовий механізм" найбільшої уваги заслуговують два підходи до розуміння його суті.

Перший підхід полягає в тому, що під фінансовим механізмом розуміють функціонування самих фінансів підприємств. Матеріальним відображенням фінансових відносин є грошові потоки. Організація цих потоків, порядок їх здійснення відбувається за певними правилами, певними напрямками, що і характеризує фінансову "техніку". На підставі даного підходу і виходить розуміння фінансового механізму як організаційного відображення фінансових відносин. Такий підхід до визначення фінансового механізму відображає внутрішню організацію функціонування фінансів підприємств. Однак, це цілком точно відображається в понятті "організація фінансів", і ототожнювати дане поняття з фінансовим механізмом не доцільно.

Другий підхід до розгляду поняття "фінансовий механізм" полягає в тому, що його розуміють як сукупність методів і форм, інструментів, прийомів і важелів впливу на стан та розвиток підприємства. Даний підхід відображає зовнішню дію функціонування фінансів підприємств, характеризує фінанси як вирішальний фактор впливу апарату управління на економічний стан підприємства.

Узагальнюючи дані наукові підходи, можна зробити висновок, що стосовно фінансового механізму управління активами підприємства більш підходящим є другий підхід. В даному випадку фінансовий механізм управління активами підприємства можна визначити як сукупність методів, форм та інструментів, важелів та прийомів впливу на формування та використання активів підприємства з метою оптимізації їхнього впливу на кінцеві результати виробництва.

У дослідженнях провідних західних вчених фінансовий механізм не виділяють

як відокремлений об'єкт вивчення, але всебічно і ґрунтовно досліджують фінансові методи впливу на підприємство, державу і суспільство.

В економічній літературі країн СНД превалює перший підхід до визначення фінансового механізму як способу організації фінансових відносин (Л.А.Дробозіна, В.М.Родіонова), який складається з елементів та інструментів впливу. Проте структура фінансового механізму, розроблена В.К.Сенчаговим, досить чітко відображає доміанти адміністративного управління економікою. На думку вченого, фінансовий механізм включає три підсистеми: фінансово-кредитне планування, фінансово-кредитні важелі, організаційні структури і правовий режим фінансово-кредитної системи [5, с.88].

Українські вчені В.М.Федосов, В.М.Опарін, С.Я.Огородник вважають, що фінансово-кредитний механізм включає дві підсистеми: фінансово-кредитне забезпечення, фінансово-кредитне регулювання, а також організаційні структури і важелі впливу.

Вітчизняний вчений В.М.Опарін визначає фінансово-кредитний механізм як сукупність фінансових методів і форм, інструментів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства [2, с.101]. Пропонуємо замість терміна „фінансово-кредитний механізм” використовувати „фінансовий механізм”, тому що кредит визначається як складова фінансів, а кредитна система – як частина фінансового ринку, який відноситься до фінансової системи. Дії фінансів і кредиту мають єдиний механізм впливу.

А.М.Поддєрьогін вважає основою фінансового менеджменту директивне використання фінансового механізму для досягнення стратегічних та тактичних цілей підприємства. Під фінансовим механізмом підприємства вчений розуміє систему управління фінансами, призначену для організації взаємодії фінансових відносин і фондів грошових засобів з метою оптимізації їхнього впливу на кінцеві результати виробництва. Структурними частинами фінансового менеджменту є: інформаційне, правове та нормативне забезпечення; фінансові методи і важелі [3, с.24].

Структура фінансового механізму, розроблена українськими вченими, в цілому логічна. Проте потребує певних уточнень щодо побудови та застосування в умовах конкретного підприємства та щодо конкретних об'єктів управління, зокрема стосовно управління активами підприємства.

На нашу думку, структуру фінансового механізму управління активами можна розглядати як сукупність елементів, що його утворюють, та відповідних взаємозв'язків між ними. Безперечно складовими фінансового механізму управління активами є фінансові відносини підприємства з приводу формування та використання активів підприємства; суб'єкти (керуюча система) та об'єкти (керована система) фінансового механізму; мета та завдання управління активами; фінансові методи, фінансові важелі та фінансові інструменти, за допомогою яких безпосередньо впливають на формування активів, їх стан та використання; інформаційне, правове та нормативне забезпечення управління

активами підприємства; система оцінки управлінських рішень в галузі менеджменту активів.

Фінансові відносини підприємства щодо формування та використання його активів виникають в наступних напрямках:

- відносини з іншими підприємствами й організаціями щодо постачання сировини, матеріалів, комплектуючих виробів, які є окремими складовими активів підприємства;
- відносини з банківською системою щодо розрахунків за банківські послуги, при отриманні і погашенні кредитів, купівлі і продажу валюти та інших операціях, які пов'язані із забезпеченням достатнього обсягу активів підприємства;
- відносини із страховими компаніями й організаціями щодо страхування комерційних і фінансових ризиків;
- відносини з товарними, сировинними і фондовими біржами щодо операцій з виробничими і фінансовими активами;
- відносини з інвестиційними інститутами щодо розміщення інвестицій;
- відносини з філіями і дочірніми підприємствами;
- відносини з персоналом підприємства;
- відносини з акціонерами підприємства;
- відносини з податковою службою;
- відносини з аудиторськими службами тощо.

Усі перелічені види відносин виражаються в грошовій формі і є сукупністю виплат та надходжень коштів. Вони формують зовнішні і внутрішні фінансові відносини підприємства з приводу формування та використання активів підприємства.

У ринкових умовах господарювання суб'єктами фінансових відносин в ефективному та раціональному використанні активів зацікавлені, насамперед, власники та менеджери підприємства. Адже метою управління фінансами на підприємстві, у тому числі менеджменту активів, є максимізація добробуту власників у довгостроковій перспективі. Опосередковано зацікавлена в ефективному управлінні активами і держава, враховуючи вплив фінансів кожного окремого підприємства на рівень виробництва ВВП у країні, а також взаємозв'язок між ефективністю господарювання окремого підприємства та рівнем податкових надходжень до бюджету.

Керуюча система (суб'єкт управління) робить вплив на господарську діяльність підприємства через систему фінансових показників, які використовуються при фінансовому аналізі, плануванні й управлінні підприємством.

Об'єктом фінансового механізму управління активами підприємства виступає процес їх формування, оцінки та використання, а також контролю за менеджментом активів на підприємстві.

Враховуючи мету управління активами підприємства, суб'єкти управління ставлять перед собою відповідні завдання, які залежать від конкретних складових майна підприємства.

Якщо розглядати в цілому завдання управління активами підприємства, то можна виділити наступні:

- 1) формування достатнього обсягу активів підприємства, в тому числі в розрізі оборотних та необоротних активів;
- 2) формування задовільної структури оборотних та необоротних активів, враховуючи рівень виробничого та фінансового ризику;
- 3) оптимізація джерел формування активів підприємства;
- 4) забезпечення раціонального та ефективного використання сформованого обсягу активів;
- 5) підвищення ефективності інвестиційної діяльності підприємства;
- 6) стимулювання інноваційної складової діяльності підприємства;
- 7) оцінка управлінських рішень стосовно менеджменту активів;
- 8) контроль за формуванням та використанням активів підприємства.

До фінансових методів управління активами підприємства слід віднести планування, прогнозування, інвестування, кредитування, самофінансування, оподаткування, оренду, лізинг, факторинг тощо.

Кожному фінансовому методу відповідає окремий фінансовий важіль. Відповідно, фінансовими важелями виступатимуть прибуток, дохід, амортизаційні відрахування, податки, фінансові санкції, ціна, орендна плата, відсоткові ставки, інвестиції, види кредитів тощо.

Під фінансовим інструментом загалом мається на увазі будь-який контракт, за яким відбувається одночасне збільшення фінансових активів одного підприємства і фінансових зобов'язань іншого.

До фінансових активів належать:

- грошові кошти;
- контрактне право отримати від іншого підприємства кошти або будь-який інший вид фінансового активу;
- контрактне право обміну фінансовими інструментами з іншим підприємством на вигідних умовах;
- акції інших підприємств.

До фінансових зобов'язань належать:

- контрактні зобов'язання виплатити кошти або надати якийсь інший вид фінансових активів іншому підприємству;
- контрактне зобов'язання обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно не вигідних умовах (наприклад, вимушений продаж дебіторської заборгованості).

Таким чином, фінансові інструменти – це документи, що мають грошову вартість (або підтверджують рух коштів), за допомогою яких здійснюються операції на фінансовому ринку. Виділяються первинні і вторинні (виробничі) фінансові інструменти. До первинних відносять: гроші, цінні папери, кредиторську і дебіторську заборгованість за поточними операціями та ін.

Формування і використання в ринковій економіці похідних фінансових

інструментів, тобто похідних від базових інструментів, що використовуються у банківській сфері, фінансових відділах промислових і торгових підприємств, сприяє становленню активного ринкового середовища. До них належать ф'ючерсні контракти, фінансові опціони, форвардні контракти, процентні і валютні свопи.

Правове забезпечення фінансового управління активами — це чинне законодавство, що регулює підприємницьку діяльність. Складність фінансової діяльності підприємства в умовах переходу до ринку полягає у необхідності державного регулювання, що здійснюється за такими напрямками:

- регулювання фінансових аспектів створення підприємств, в тому числі формування його майна;
- податкове регулювання;
- регулювання порядку амортизації основних засобів і нематеріальних активів;
- регулювання грошового обігу і форм розрахунків між підприємствами і організаціями;
- регулювання валютних операцій, здійснюваних підприємствами;
- регулювання інвестиційної діяльності підприємств;
- регулювання кредитних операцій.

Правовим забезпеченням управління активами є Закони України, Укази Президента, Постанови Уряду, Накази та листи міністерств і відомств, статут підприємства.

Нормативним забезпеченням виступають норми, нормативи, інструкції, методичні вказівки, нормативна та інша документація, що прямо або опосередковано стосується процесу управління активами підприємства.

Інформаційне забезпечення – процес безперервного цілеспрямованого підбору відповідних інформаційних показників, необхідних для здійснення ефективних управлінських рішень щодо менеджменту активів [1, с.13].

Конкретним відображенням інформаційного забезпечення виступають дані бухгалтерської звітності підприємств, дані статистичної інформації, дані одноразових обстежень, що забезпечують формування системи інформативних показників щодо майна підприємства.

Оцінка управлінських рішень щодо менеджменту активів реалізується через використання так званих фінансових індикаторів. У теорії фінансів система фінансових індикаторів включає:

- фінансові категорії;
- фінансові показники;
- фінансові коефіцієнти.

На нашу думку, застосування фінансових категорій як фінансових індикаторів не є доцільним, тому що вони відображають лише наукову абстракцію реальних економічних відносин, тобто чисто теоретичні поняття і не можуть використовуватись як інформаційна база.

Фінансові показники підприємства характеризують кількісну сторону фінансових відносин і показують обсяги фінансових операцій, що дозволяє оцінити масштаби фінансової діяльності підприємства через формування відповідного обсягу активів.

Фінансові коефіцієнти – це відносні фінансові показники, які виконують оцінюючу функцію, тобто дають можливість оцінювати фінансову діяльність. Саме вони можуть виступати у ролі фінансових індикаторів, якщо при їх визначенні виконуються вимоги повноти, достовірності та своєчасності.

Фінансові коефіцієнти є вираженням такого важливого інструменту з'ясування конкурентоспроможності підприємства, у тому числі оцінки стану та ефективності використання активів, як фінансовий аналіз. У процесі здійснення аналізу оцінюється фінансовий стан підприємства, а саме вплив того чи іншого складу та структури активів підприємства на його фінансовий стан.

Отже, управління активами передбачає визначення основних завдань, які повинні вирішуватись в процесі управління, як оборотними, так і необоротними активами, а також використання відповідних методів та інструментів у процесі управління ними. Воно повинно забезпечувати не тільки поточну діяльність підприємства, а й бути ефективним у довгостроковій перспективі, що потребує розробки конкретного фінансового механізму управління активами вітчизняних підприємств.

Процес управління із застосуванням фінансового механізму може діяти результативно лише за поєднання доцільно спрямованого взаємовпливу усіх його елементів на процес відтворення. Тому він повинен відповідати наступним вимогам: налаштованість кожного елемента фінансового механізму на виконання властивого йому навантаження; спрямованість усіх елементів фінансового механізму на процес відтворення з метою отримання запланованого обсягу фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства; організація дії фінансового механізму на забезпечення інтересів усіх суб'єктів фінансових відносин; зворотний зв'язок елементів фінансового механізму різних рівнів; своєчасність реакції елементів фінансового механізму вищого рівня на зміни, що відбуваються під впливом елементів нижчого рівня.

Список використаних джерел:

1. Крамаренко Г.О. Фінансовий аналіз: Підручник / Г.О.Крамаренко, О.Є.Чорна. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 392 с.
2. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник / В.М.Опарін. – К.: КНЕУ. – 2001. – 255 с.
3. Поддєрьогін Фінанси підприємств: підручник.– 7-ме вид., без змін./ А.М.Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2008. – 552 с.
4. Поленчук В.М. Фінансовий механізм підприємства в умовах ринкових трансформацій / В.М.Поленчук, О.Б.Наумов // Економічні інновації. – 2012. – №47. – С.229-238.
5. Сенчагов В.К. Финансовый механизм и его роль в повышении эффективности производства: учебник / В.К.Сенчагов. – М.: Финансы. – 1979. – 140 с.
6. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз / Ю.С. Цал-Цалко. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 556 с.
7. Офіційний сайт Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського [сайт <http://www.nbuv.gov.ua>].